

3/2023

XB-1

Měsíčník sci-fi, fantasy a hororu

ZAHRANIČNÍ POVÍDKY

Siohan Carroiová
Protože se umí plížit

ČESKÉ POVÍDKY

Marie Domská
Život nad loď
Eliška Drongová
Panna Vesta
Martin Lochman
Ve vodě, na souši
Martin Gier
Vítězství socialismu
s lidskou tvář
František Jirka
Malá žížalí loupež
Anna Šochová
Kterak Hospodin
chtěl a nevěděl co
Jiří Václavíček
Poslední bůh

PUBLICISTIKA

Kristýna Nedomelová
Zlatý kompas
– kniha vs adaptace
Václav Krupička
Fanouškovské teorie

Cena: 150 Kč – 6,90 euro

Rebecca Campbell
Důležité selhání

Publicistika

Zlatý kompas kniha vs adaptace

Znáte svět, kde duše doprovází lidi bok po boku v podobě zvířat? Kde náboženství v podobě instituce zvané Magisterium panuje nad téměř veškerým věděním? Kde medvědi ovládají dar řeči? Ať už jste odpověděli ano, či ne, vítám vás ve světě *Zlatého kompasu*. Kromě knihy jsou zde obsaženy i její zpracování pro film a seriál.

Seznamte se se sirem Philipem

Nejprve by bylo dobré představit si autora *Zlatého kompasu*. Philip Pullman je britský autor, který se narodil ve městě Norwich v roce 1946 a během svého dětství procesoval s rodiči celý svět. Bylo to kvůli otcově práci jako pilota ve službách Královského letectva; strávil tak většinu času v Jižní Rhodesii a Walesu. Jeho charakter byl Pullmanovi inspirací pro napsání mužských postav v knižní sérii *Jeho temné esence*, ke vystupuje jako Lord Asriel, Wilfův otec nebo Lee Scoresby. Stejně jako oni i Pullmanův otec zemřel mladý, při letecké havárii v Keni, když bylo Pullmanovi sedm let. Studoval na univerzitě v Oxfordu, kterou dokončil v roce 1968. Následující léta učil na různých středních školách v Oxfordu. Později se stal odborným přednášejícím na westminsterské univerzitě, kde vedl předmět anglistiky se zaměřením na ústní vyprávění. V době, ve které pracoval jako učitel, strávil veškerý zbývající čas psaním her, na kterých byly založeny některé z jeho pozdějších románů. Za své zásluhy v oboru literatury byl v roce 2004 oceněn královnou Alžbětou II. řádem CBE (*Commander of the Order of the British Empire*), v překladu velitel Řádu britského impéria, kdy byl uveřejněn v jejím seznamu novoročních vyznamenání. Opět byl vyznamenán v roce 2019 za zásluhy v oboru literatury a byl mu udělen titul *the Knight Bachelor of the Order of the British Empire*, jehož nositel je označován titulem sir. Jeho první román vyšel v roce 1978 s názvem *Galatea*, který byl určen především dospělým čtenářům. Až druhý román s názvem *Count Karlstein, or The Ride of the Demon Huntsman* (v překl. *Hrabě Karlstein aneb Jízda lovce démonů*), který vyšel v roce 1982, byl určený dětem. U nás je známý především díky knižní trilogii *Jeho temné esence*, ale také u nás vyšla série s názvem *Sally Lockhartová* obsahující díly *Rubín v kouři*, *Sín severu* a *Tygr ve studni*. Kromě ní by také někteří mohli znát hororově laděnou pohádku *Hodinový strojek aneb Příběh na jedno natažení*.

Ukazuje se Kompas

Zlatý kompas vyšel v originále roku 1995 a u nás až v roce 2002 pod původním názvem *Světila severu*. Příběh se skládá ze tří částí: Oxford, Bolvangar a Svalbard. Takto zní anotace: „*Děj knihy se odehrává v paralelním světě podobném tomu našemu, kde žije dvanáctiletá Lyra. Každý člověk tam má svého daemona, který ho provází po celý život a je jakýmsi vnějším spodobněním jeho povahy, a žijí tu i jiné podivuhodné bytosti, například mluvící medvědi kyrysníci nebo pívavné divočky létající na borových větvích. Lyra s jejich pomocí putuje daleko na sever, aby zachránila svého kamaráda Rogera a další děti, které unesli obávaní Vrahouni. Na cestě ji provází alethiometr, přístroj podobný zlatému kompasu, který tomu, kdo s ním umí zacházet, odpoví na každou otázku.*“

Tady si dovoluji vložit odkaz na [https://cs.wikipedia.org/wiki/Zlat%C3%BD_kompas_\(film\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Zlat%C3%BD_kompas_(film)) – pro usnadnění orientace ne zcela zasvěceným (nebo těm, kteří už pozapomněli). Protože se v článku budu zabývat především adaptačním zpracováním první knihy, nebudu se tolik rozepisovat k *Jedinečnému nozi* a *Jantarovému kukátku*. Jenom bych zde uvedla citát z počátku první knihy, který se jich týká: „*Druhý díl se odehrává v nám známém světě. Třetí díl osciluje mezi různými světy.*“ Lákavá pobídka!

Po sérii *Jeho temné esence* napsal Pullman ještě navazující krátké příběhy – *Lyra's Oxford*, *Once Upon a Time in the North*, *Serpentine* a tím nejnovějším je *The Collectors*. *Lyra's Oxford* se odehrává krátce po událostech *Jantarového kukátka* a Lyra v něm řeší záhadu osamocněného daemona divočky a podivné ptačí chování. *Once Upon a Time in the North* je příběh zaměřený na život astronauta Lee Scoresbyho ještě před událostmi *Zlatého kompasu*, kdy se seznámil s medvědem kyrysníkem Iorkem Byrmisonem. *Serpentine* je opět orientovaný na Lyru po událostech *Jantarového kukátka* a soustředí se na vztah mezi Pantalaimonem a Lyrou, který byl narušen událostmi v třetí knize. *The Collectors* je krátký příběh zaměřený na minulost postavy Marisy Coultrové. Kromě těchto krátkých příběhů Philip Pullman vytvořil volně navazující sérii *Kniha Prachu*, která už není jenom příběhem Lyry, ale také dalších postav z jejího světa. *Kniha Prachu* je zatím nedokončená knižní série, ze které vyšly dva díly – *La Belle Sauvage* a *Tajné společenství*. Pullman na třetím dílu stále ještě pracuje.

Metamorfóza knihy na stříbrné plátno

Film nebyl první adaptací, která zpracovala knižní předlohu. Ještě před filmovou adaptací byly knihy ze série *Jeho temné esence* adaptovány Nicholasem Wrightem pro divadelní jeviště. Při zpracování románové trilogie, která dává dohromady 1300 stran, do podoby dvou tříhodinových her, musel vystříhnout některé hlavní postavy (např. vědkyni Mary) a světy (např. svět mulefů). Také bylo potřeba urychlit akci a zapojit Církev od samého začátku. Kromě toho bylo potřeba vymyslet, jak vysvětlit určitá témata nebo detaily děje, protože na rozdíl od čtenářů knížek obecenstvo v divadle nebude mít tolik času si poskládat jednotlivé části dohromady. Kromě divadelní hry také existuje adaptace v podobě rozhlasové hry. Série se skládá ze tří dvou a půl hodinových epizod, jedna pro každou knihu v sérii. Tyto tři epizody byly poprvé vysílány v sobotu odpoledne ve dnech 4., 11. a 18. ledna 2003 na stanici BBC.

A co filmové a seriálové adaptace? Jako první vznikla filmová verze, natočená pod stejnojmenným názvem *Zlatý kompas*. Ten vyšel v roce 2007 s cílem vytvořit další úspěšnou fantasy sérii, která by se stala konkurentem další sérii té doby, kterou byl *Harry Potter*. Film byl obsazen hvězdami jako Daniel Craig a Nicole Kidman a opatřen skvělými vizuálními efekty. Ale k úspěchu mu to nestačilo. Nejlépe to vystihuje tento citát z knihy *Encyklopedie fantasy filmu*: „*Ze Zlatého kompasu se místo megahitové série stal snímek, který se chtěl tak moc zavděčit všem, až se nezavděčil nikomu. Rodin s dětmi do kina moc nepřišlo, knižní fanoušci byli nespokojeni a církevní organizace nadávaly.*“

K jakým změnám došlo ve filmu oproti knižní předloze? Jejich rozbor by vydal na samostatnou stať, soustředme se alespoň na ty nejdůležitější – trochu to ukazuje, jakým stylem pracuje Hollywood.

Když se příběh šmodrchá

Chronologie knihy byla úpravami ve scénaři a chybějícím koncem zcela narušena. Změna ve chronologii začíná už při přepadení Romunů Tatary, kteří místo aby Lyru unesli do Bolvangaru, jak je tomu v knize, tak ji zavezou do Svalbardu, království medvědu kyrysníků. Ve filmu je pouze řečeno, že má být darem králi medvědů, ale nikde už není uveden důvod, proč se Tataři obtěžují s darem v podobě člověka. Pak se film celkem drží příběhu knihy, kromě vy-

Publicistika

nechání Lyřina pobytu ve vězení a čtení alethiomtru přímo před králem Iofurem místo toho, aby ho četla někde stranou jako v knize, což přičítám nedostatku času pro film.

Musím ocenit detail panenky, kterou si drží při Lyřině příchodu král Iofur na klíně, což má představovat jeho touhu po vlastním daemovovi. A také proběhlý souboj Iorka a Iofura, který se drží popisu uvedeného v knize. Přesto bych se k němu ráda vyjádřila v tom smyslu, že od tvůrců, kteří se snažili, aby byl film dostupný pro všechny věkové kategorie, je rozhodnutí ponechat takovou scénu trochu pokrytecký. Když se zřejmě jedná pouze o postavy vytvořené za pomoci technologie CGI a nevystípkne při tom žádná krev, tak je to zřejmě v pořádku i pro děti. Hlavně aby se tam neobjevilo žádné mrtvé dítě, o čemž se rozeprá více ve spojitosti s chybějícím koncem filmu. Teď bych se ráda vrátila k filmem předložené chronologii.

Dále bych se chtěla pozastavit nad Iorkovým rozhodnutím odvézt ji do Bolvangaru místo toho, aby se vrátili k velké skupině dospělých Romunů. Díky proházené chronologii často chybí dostatečný důvod k určitým akcím. Navíc Lyra chce jet do Bolvangaru, aby zachránila Rogera, kterému podle alethiomtru hrozí nebezpečí.

V knize se po Svalbardu vydává Lyra i s Iorkem a Rogerem k lordu Asrielu, takže v knize nic takového uvedeného není. At už se jednalo o medvědy nebo Bolvangar, Lyra se tam nikdy nedostala vlastní cestou. Vždy byla zajata a držena proti své vlastní vůli. A pak je tu ten ledový most na cestě do Bolvangaru. V knize se opravdu ledový most nachází, ale vyskytuje se až ke konci, kdy Lyra pronásleduje lorda Asriela, aby zachránila Rogera. Přes most pak musí pokračovat sama a odřízne se tak od pomoci v podobě Iorka. To samé se děje i zde, ale co jim brání najít jinou cestu do Bolvangaru? Je naprosto jasné, že tohle by nemohla být jediná možnost, jak se tam dostat. Ten most tady slouží pro nastolení napětí, akce a odříznutí hlavní postavy od jiné tak, aby se stejně jako v knize nacházela na Bolvangaru sama.

Začne čtenář láteřit?

Nyní se dostáváme k části se stanicí Bolvangar, která se v knize nachází ještě před Svalbardem. V knize ji unesou Tataři, když přepadnou tábor Romunů, a odvezou ji do Bolvangaru. Tataři mají dohodu s výzkumníky, že jim budou dovážet děti za určitou odměnu. Ve filmu Lyra přijde přímo k bránám Bolvangaru, úplně sama, a řekne, že se ztratila ve vánici. Je puštěna dovnitř a zavedena rovnou k dětem, kde se setká s kamarádem Rogerem. Všechny události, které se odehrávají v této části, jsou velmi úspěšně a zkratkovitě, protože opět není čas nic pořádně rozvést a ukázat. Roger ji

zavede do místnosti, kde by mohla v klidu číst z alethiomtru. Je to provedeno s naprostou samozřejmostí, jako by bylo naprosto normální, že se děti mohou volně pohybovat po celém areálu, aniž by si jich všiml někdo z dospělých. V knize je v této místnosti záměrně, aby se dozvěděla, co se na Bolvangaru děje. Poté se jede dál podle knížky – Lyra si vyslechne rozhovor výzkumníků s paní Coulterovou, Lyra se prozradí, je chycena a chystají se ji oddělit od Pantalaimona, když je na poslední chvíli zachráni paní Coulterová.

Zde se pak dostává scénář k dramatickému odhalení, že paní Coulterová je matka Lyry a lord Asriel je jejím otcem. Kniha vychází s Lyřiným skutečným původem poměrně brzy, už v její první části, kdy uteče od paní Coulterové a přidá se k Romunům. Film si ho naopak uchovává až k samotnému konci, pro dramatický dojem.

A přesto je skutečný příběh v knize mnohem dramatičtější, kvůli celé historii mezi lordem Asrielem a paní Coulterovou a odhalením, že lord Asriel zabil pana Coultera, aby ochránil Lyru před jeho pomstychtivým hněvem, jakmile se dozvěděl o cizoložství mezi Coulterovou a Asrielem, které stálo za jejím početím.

Přejdeme až k samotnému konci knihy, který ve filmu chybí. Původně měl film v sobě obsažený konec, který se ale nakonec studio rozhodlo vystříhnout. Začalo to u testovacího promítání, jehož negativní komentáře mohlo studium použít a získat kontrolu nad filmem. Všechny reakce z promítání nejsou zaznamenány, ale jeden komentář stačil na to, aby studio mohlo převzít kontrolu. Týkal se právě konce, který zřejmě některé diváky zmátl, protože dotaz zněl následovně: „*Odešla Lyra na konci filmu do nebe?*“

Happy end povinný?

Co vlastně vedlo testovací publikum k takovému pocitu zmatení? V odstraněném konci je Roger ve filmu unesen a umístěn do stroje, který ho oddělí od jeho démona, oddělí ho od jeho duše. V oslepující explozi dítě zmizí a výsledná síla je použita k rozdělení díry do jiného vesmíru. Roger zemřel, ale jeho mrtvé tělo se rozplynulo, takže se tím stále mohli vejít do všech věkových kategorií. To je ten důvod, proč mám pocit, že je trochu pokrytecký, že tak grafický souboj medvědu je v pořádku a jedno mrtvé dítě se musí kompletně vypařit, aby to bylo dostupné co nejvíce lidem a dosáhlo to tak většího zisku.

Lyra v dramatickém finále zírá do tohoto nového světa a její rodiče, jeden silně ovlivněný církví a druhý právě vytvářející okno, aby zahájil válku se samotným Bohem, se jí snaží přesvědčit, aby šla s jedním z nich. Oba si pak jdou svou cestou a Lyra si domyslí, že se Roger stal součástí Prachu, éteru, který se vznáší kolem okna

do jiného světa. Jak se skrz něj dívá, vidí siluetu chlapce. Silueta patřila Willovi a byla takovým označením pro knihu druhou, *Jedinečný nůž*. Scénář pro pokračování byl v té době téměř hotový, s hrubým náčrtem pro film třetí.

Testovací publikum to ale zřejmě hodně zmátlo a rozmazaný obraz chlapce mohl být nesprávně interpretován jako Roger, postava, která právě zemřela. Proto si také následně mohli domyslet, že okno vede přímo do nebe a odtud se pak vzal onen dotaz, který vedl ke změnám ve filmu, vystřížením původního konce a nahrazením koncem mnohem optimističtějším, kdy postava Lyry věří, že teď už bude vše jenom dobré. S velkou dávkou nadsázky by se dalo říct, že právě Will stál za celkovým neúspěchem filmu.

Pokud byste měli zájem, tak na YouTube existuje video, ve kterém se určitý uživatel pokusil zreplikovat původní konec. Je složené z nepoužitých záběrů, konceptů a dalšího materiálu. Najdete ho pod názvem *Northern Lights – 'The Golden Compass' Deleted Ending (2011 Version)*.

Znovu, na kousky a lépe!

Napravila seriálová adaptace s názvem *Jeho temné esence* reputaci kinematografie? Seriál byl vytvořen ve spolupráci stanice BBC a streamovací platformy HBO. První série vyšla již v roce 2019 a na rozdíl od filmového zpracování slavila úspěch. Druhá série byla natáčena ve stejné době jako první, a tak vyšla hned v roce 2020. Na poslední sérii, která adaptovala *Jantarové kukátko*, si museli fanoušci počkat 2 roky, ale nakonec seriál svoji cestu uzavřel v prosinci 2022. Nyní tedy k samotnému porovnání seriálu s knižní předlohou, kde se opět zaměřím jen na pár z nich.

Hned začátek seriálu začíná jinou událostí než tou, která je popsána na začátku knihy. V knižní předloze se právě setkáváme s Lyrou, která se ze zvědavosti rozhodla prozkoumat kouřový salonek na Jordánské koleji. Nakonec se ale stává svědkem pokusu o otravu jejího strýce, lorda Asriela, a zároveň jeho zachránce. V televizním seriálu se rozhodli příběh uvést scénou, která je odkazem na závěr prvního dílu *Knihy prachu*, kterou jsem zmiňovala na začátku. V této konkrétní scéně lord Asriel nese malou Lyru během velké potopy do Jordánské koleje k rektorovi, aby tam zůstala pod jejich ochranou. K zahrnutí scény do úvodu seriálu dal povolení sám Philip Pullman.

Od určité epizody se příběh Lyry začíná propojovat s příběhem Willa, který je čtenářům představen až v knize druhé, *Jedinečným nožem*. Jedná se zde o případ představení Willa ještě před druhou řadou, jak se o to ve filmu chtěli pokusit na závěr filmu. Narodil od filmu, který svou podo-

Publicistika

bou Willa spíše lidi zmátl, tak tady se to seriálu podařilo.

Je nám představen Willův život, který je skrze útržkovité informace ukazován v průběhu druhé knihy. Jak Will přežívá každý den ve společnosti nebo se snaží chránit svoji matku, která na tom není zdravotně dobře.

Přichází na scénu lord Boreal, který v první knize nemá tak výraznou roli. Jeho role je odhalena právě až v knize druhé. V seriálu se vydává po stopě Stanislause Grummana, jehož hlavu předváděl lord Asriel na své prezentaci na začátku knihy, aby ostatním scholárům předvedl důkaz, že za jeho smrtí stojí Magisterium. Jenže jak se ukáže, lebka vůbec nepatřila Grummanovi a lord Boreal hodlá zjistit, co se s ním stalo. Díky jeho pátrání také zjistíme, že ví o existenci dalších světů, které Magisterium popírá a označuje jako rouhačství, tím, že projde otevřeným oknem do našeho světa.

Děj se řítí dál, nezapomeňte popcorn

Tady si najmě muže, který mu pomůže najít informace o Grummanovi. Díky tomuto pátrání diváci zjistí, že Stanislaus Grumman je ve skutečnosti Willův otec, John Parry. Lord Boreal se potřebuje dostat k dopisům Willova otce, ve kterých by mohl zjistit polohu okna, které vede pryč z našeho světa. Najme si ještě dalšího muže a oba pošle do Willova domu. Mezi tím Will našel otcovy dopisy, které před ním matka schovávala. Všechny scény a informace nebyly obsaženy v knihách. Nic to na románech jako takových nemění, ale slouží to hlavně k dotváření děje pro sledujícího diváka.

Nakonec se dostáváme k situaci, která už je popsána na začátku Jedinečného nože a v seriálu se objevuje těsně před koncem. Will je zrovna v domě, když se tam vloupají muži, které si najal lord Boreal. Následující sled událostí se odehrává stejně jako v knize. Will je připravený se bránit a při tom se stane nehoda, během které zemře jeden z mužů. Will se rozhodne utéct, než po něm půjde policie za vraždu člověka. Předtím ještě umístí matku do domu souseda, se kterým si dobře rozumí. V knize to byla jeho stará učitelka klavíru, která ho učila hrát a které věřil, že se o ni postará, zatímco bude pryč.

O tom, proč se Will objevil už v první sérii, se vyjádřila výkonná producentka Jane Tranter: „*Čas dětských herců je velmi omezený. Kdybychom natáčeli pouze Lyru, ještě teď bychom natáčeli první sérii. Museli jsme přestat Willa, další dospělá a zrychlit to. Rozhodnutí, zda přivést Willa o trochu dříve, jsme už rozebírali při prvním rozhovoru, co jsme s Jackem měli. Zařazení této postavy pomůže připravit diváky na druhou sérii a umožní jim více se*

soustředit na cestování mezi světy. Pokud bychom celou sérii měli pouze o Lyře, byl by to obrovský šok pro diváky, co nikdy nečetli knihy, a museli by rovnou skočit do druhé řady.“

Ach ano, věčná dilemata scenáristů a showrunnerů...

Zakončení, jak se patří – nebo ne?

Seriál na rozdíl od filmu obsahuje i závěr knihy, kde poslední epizoda zahrnuje všechny tři poslední kapitoly. Dochází zde k důvěrnému rozhovoru mezi Lyrou a Rogerem i více náročnému rozhovoru mezi Lyrou a Asrielem. Mírně pozměněna je závěrečná tragédie celého seriálu. Stejně jako v knize Asriel unese Rogera a Lyře pomůžou Iorek a ostatní medvědi kyrysníci se za ním vydat. Při cestě se medvědi zapojí do boje s Magisteriem a Iorek se oddělí od Lyry, která jediná může přejít úzký ledový most.

Co se od knihy už liší, je scéna se záchranou Rogera. V knize se Lyře podaří dorazit včas a pokusí se s Rogerem uniknout, ale útek se nezdaří a Roger nakonec umírá při otevření okna do jiného světa. V seriálu je Roger umístěn do primitivnější podoby zařízení z Bolvangaru, které Asriel pomalu ručně spouští, aby odsekl Rogera od jeho daemona. Lyra na poslední chvíli dorazí k Rogerovi, jenom aby ho naposledy viděla, než Asriel otevře okno do jiného světa a zanechá za sebou mrtvého Rogera.

Celá závěrečná scéna slouží hlavně k vyvolání napětí a většímu emočnímu prožitku. Kromě téhle změny se také objevuje v závěrečné epizodě několik dalších scén z našeho světa, které nás už připravují na nadcházející druhou řadu. Především chci klást důraz na závěr, kdy Will prochází portálem v našem světě a Lyra to samé dělá ve stejnou chvíli ve svém světě. Nakonec vidíme záběr, který se zaměřuje na Lyru s Pantalaimonem, procházející osvětleným průchodem pryč.

Kdybych měla na závěr uvést, která z adaptací se za mě více blíží knižní předloze, tak bych si zvolila *Jeho temné esence*. Za mě se jedná o mnohem vhodnější médium, které mohlo zprostředkovat příběh knihy tolika lidem. Má čas a možnost rozvést příběh a ukázat i věci, které nejsou řečeny v knize, ale zapadají do příběhu. Rozvést charakteristiku postav, které nedostávají v knize tolik místa, protože příběh je logicky zaměřen především na hlavní hrdinku, kterou je Lyra.

Film se pokusil přenést příběh na plátno, ale pohořel na tom, že se příběhem nedokázal zavděčit všem. Jeho velkou nevýhodou je, že na převyprávění tak ohromného obsahu si musí vystačit s omezeným časem a musí se tešdy škrtat a měnit. Také nepomohlo, že se studium více zaměřilo na získání

filmu než na samotný příběh. Pokud by byl film moc dlouhý a nezáživný, tak vám to moc diváků nepřivede a kritici taky nebudou jásat radostí. Pokud se zrovna nejedná o *Avatar* nebo *Titanic*. Kdybych měla najít na filmu pozitivu, tak určitě měl na svoji dobu úžasnou animaci daemonů i medvědí kyrysníků. Film také mohl přivést ke knihám lidi, kteří o nich nevěděli, včetně mě, a to mu nejde upřít.

Na úplný závěr bych ráda uvedla citát spisovatele Philipa Pullmana: „*Smysl příběhu vyvstává v setkání mezi slovem na stránce a myšlenkami v mysli čtenáře. Takže když se mě lidé ptají, jaký je význam tohoto příběhu nebo co je ono poselství, které jsem se v něm snažil předat, musím jim vysvětlit, že jim to neřeknu.*“

Kristýna Nedomlelová

Použité materiály:

- Encyklopedie fantasy filmu*. str. 100
 PULLMAN, Philip. Jeho temné esence. Svazek I, *Zlatý kompas*
 PULLMAN, Philip. Jeho temné esence. Svazek II, *Jedinečný nůž*
 HUTCHEON, Linda. *Teória adaptácie*. str. 35
 THORNE, Jack. *His Dark Materials*. [videozáznam]. Velká Británie, USA: British Broadcasting Corporation, Home Box Office. 2019
 WEITZ, Chris. *The Golden Compass*. [videozáznam]. Velká Británie, USA: New Line Cinema. 2007

An odd one for you: The Golden Compass - Looking more in-depth. <https://www.reddit.com/r/TrueFilm/comments/1hke06/an-odd-one-for-you-the-golden-compass-looking/>

Jak byly epizody 1-4 první řady věrné knihám. <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/jak-byly-epizody-1-4-prvni-rady-verne-kniham/>

POTTON, Ed. *Philip Pullman on His Dark Materials, speaking out, and the sex life of daemons.* <https://www.thetimes.co.uk/article/philip-pullman-interview-his-dark-materials-series-3-w0c2nfb5q>

Philip Pullman. https://sf-encyclopedia.com/te/pullman_philip
Philip Pullman. <https://literature.british-council.org/writer/philip-pullman>
Proč se Will objevil už v první sérii.

<https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/proc-se-will-objevil-uz-v-prvni-serii/>
 ROBINSON, Tasha. *Book Vs. Film: The Golden Compass.*

<https://www.avclub.com/book-vs-film-the-golden-compass-1798213070>